

תוכנית לימוד לסמיכה לרבנות ללא היתר הוראה

”מורנו” להחזיר עטרה ליושנה

סמיכה לרבנות ללא היתר הוראה

Dedicated in honor of

Jacqueline and Chaim Maltz

by their loving children Michael and Rivka Reena Maltz

מכון גבוה
ללימודי היהדות
ירושלים

The Laws of *Bishul* (Shiur #6) Transferring from One Source of Heat to Another, and Hotplates

Unit #18

We have discussed the conditions under which one may take food off of a heat source and return it. May one transfer food to a different heat source, possibly one that is hotter?

May one place food somewhere that is not hot at the time, but will warm up later? This question has become more relevant nowadays with the use of electric hot plates and Shabbat clocks.

א. Transferring food to alternative heat sources

As we've learned, Chazal state several conditions that must apply if one wishes to return food to a heat source on Shabbat. The Shulchan Aruch lists the following conditions:

1. The heat source is covered (גרוף וקטום)
2. The food is hot (as defined previously).
3. The vessel was not placed on the ground.

The Rema added two more conditions:

4. The vessel was held throughout the process.
5. There was intention to return it throughout the process.

Under these conditions, may one “return” the vessel to a *different* heat source? Or is that not considered ‘returning’?

תלמוד ירושלמי מסכת שבת פרק ד הלכה ג

מכירה לכירה מותר ... אמר רבי ירמיה בי רבי שמעון – אפילו מכירה שהבלה ממועט לכירה שהבלה מרובה.

R. Yirmiyah says that one may transfer the pot of food to a hotter source.

We see that the food may be “returned” to any heat source, as the Rambam writes:

רמב”ם הלכות שבת פרק ג הלכה יא

מותר להחזיר מכירה לכירה, אפילו מכירה שהבלה מועט לכירה שהבלה מרובה.

This is echoed by the Rema and later Poskim:

רמ”א על השולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן רנג סעיף ב

מותר להחזיר, ואפילו לכירה אחרת

שמירת שבת כהלכתה (מהדורה תשע) פרק א סעיף כד

אם הלהבה שעל גביה נמצאת הקדירה ... קטנה מדי, מותר להעביר את הקדירה ולשימה על גבי להבה גדולה יותר.

Moving food around on the 'Blech'

The 'Blech' is generally a metal sheet that covers the stovetop burners (and possibly the dials as well), thus fulfilling the condition of covering the heat source (גריפה וקטימה). The warmest area is directly above the burner, but the area around it is hot as well. May one move food that is on the Blech to other parts of the blech, including hotter parts?

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד שאלה יב

האם מותר להחזיר דבר המבושל הנמצא על גבי ה'בלעך' שלא על גבי האש, למקום שהוא ממש על גבי האש? תשובה: מכיון שהוא על ה'בלעך' שעל התנור לא נחשב חזרה, ואם הוא עדיין חם, שליכא דין בשול אחר בשול, מותר להעמידה גם על גבי מקום שעל גבי האש.

This case is even less of an issue than removing the food from the heat and returning it, as it never even left the heat – yet it raises a complex problem:

We have differentiated previously between placing food on a heat source, and in indirect heat (כנגד המדורה).

How does Halakha define placing food on an area of the blech that is not directly over the burner? Presumably we'd expect the indirect heat to be considered כנגד המדורה. If that is the case, R. Feinstein is allowing to move food from כנגד המדורה to the direct heat!

Would this allow one to take food out of the refrigerator, place it there (since it is indirect heat), and then move it to the direct heat (since we are allowed to move it from that space to the direct heat)?

שו"ת מנחת שלמה (אוצרות שלמה תשנ"ט) חלק ב סימן לד אות יב

קדירה שעמדה במקום שאי אפשר שיגיע לשיעור שהיד סולדת בו, נראה דהרי זה דומה לעמדה מערב שבת על גבי קדירה אחרת. אך אם עמדה במקום שיכול להגיע לשיעור שהיד סולדת בו ... מסתבר דחשיב כדרך המבשלים ... אך אם זה רחוק ממקום שלהבת באופן שאין רגילין כלל לבשל שם וניכר שאין זה דרך בישול מסתבר דמותר גם לכתחילה להעמיד ... וממילא אסור אחר כך להעביר את הקדירה למקום השלהבת או סמוך לו מאוד

R. Shlomo Zalman says that we can't have it both ways. Since we define the parts of the blech that are not directly above the flame as כנגד המדורה, placing food there on Shabbat is permissible, while moving the food from there to a direct heat source is forbidden.

Ultimately, he rules more leniently. He says that that space can bear both definitions. It is both a place that receives indirect heat, which justifies placing cold food there. Food that was left there may be moved to the direct heat. But not both! How not?

The definition will depend on what was done as Shabbat begins. If it was placed in indirect heat, it is not considered removed from the heat, and may be returned to it. If it was placed elsewhere to cool, it may be placed there, but may not be moved from there to the direct heat.

אמנם נראה דבכל עניין שרי, דכיוון שהמקום הוא כזה שמעמידים שם בכונה לשמור על החום, אין זה חשיב כסילוק מהאש והיסח הדעת, וממילא מותר אחר כך להחזיר ולא חשיב הנחה מחדש. ומטעם זה נוהגים להעביר קדירות ממקום למקום ואין בודקים כלל אם המקום הראשון הוא כזה שהיד סולדת בו

שמירת שבת כהלכתה מהדורה תש"ע פרק א' סעיף כה

היתה הלהבה מכוסה בכיסוי הבולט מעבריה, והניח מבעוד יום קדירות על גבי הכיסוי בחלק זה, שלא מעל הלהבה – מותר להעביר בשבת את הקדירות הללו על גבי הכיסוי למקום שמעל הלהבה. והוא שחום המקום אשר בו נמצאו הקדירות עד כה הוא לפחות כדי שהיד סולדת בו, והתבשילים מבושלים כל צרכם

Note that R. Shlomo Zalman's *heter* includes moving the food from a place in which the food is not properly hot (אין היד סולדת)!

ב. A fire extinguished

Thus far, we have discussed removing food from one heat source and transferring it to another. But what if the first source is inadvertently extinguished or turns off – in such a case, may one move the food to an alternative source?

We've learned that when removing food from a heat source, one must intend to return it. In this case, the vessel is no longer on a heat source, but there was no intention to remove it (and therefore no intention to return it). Whether it can then be transferred to another heat source presumably depends on Chazal's definition of intention in this context, as R. Zilber explains:

אז נדברו חלק א תשובה מה

זה תלוי בגדר של 'אין דעתו להחזיר', אם הכוונה שצריך מחשבה שלא להחזיר, או שכל שאין דעתו להחזיר הוי כשהייה חדשה

Chazal said that this can be considered *החזרה* (returning) and not *נתינה* (a new act of placing on the heat) if the person intended to return the food to the heat. R. Zilber presents two possibilities of how to understand this definition:

1. If the person actively removes the food from the heat without intention of returning it, the food's halakhic status is "removed from the heat," and returning the food to the heat is then considered a new act of *נתינה*.

2. When one is aware and conscious that the food will be returned, its removal is considered a temporary state, and it may therefore be returned to the heat. This halakhic state is created by active awareness.

If the heat turns off when the pot is still there, on one hand there was no intention to return the food to a source of heat, but on the other hand, there was no active removal on the person's part. Therefore, the food's halakhic status depends on which definition we adopt. The first definition dictates that there is only need for intention if the person actively removes the pot, whereas according to the second, we cannot consider the pot's removal from the heat a temporary one if there is no conscious intention that it is temporary. Therefore, in this case, returning the pot would be considered a new *netina* and not a *chazara*.

וכן נראה עיקר, שהרי 'דעתו להחזיר' ו'אין דעתו להחזיר' נאמר בגמרא ופוסקים, וכל שאין דעתו להחזיר הוי כדעתו שלא להחזיר. א"כ כשנכבה האש, אף שלא כיוון שלא להחזיר, אבל דעתו להחזיר גם כן לא קרינן בו ... לכן למעשה, שלא במקום צורך גדול, אינו מותר להחזיר הסיר מהכירה שנכבה הגז אפילו באופן שיהיה גרוף וקטום

The requirement is for active intent when the food is not on a heat source. Since the person was unaware of the food's disconnection from a heat source, the requisite intent is thus lacking.

The Poskim generally accept this interpretation, but they found other reasons to permit transferring the pot to a new source of heat.

1. Intent to remove the food at a certain time, and no earlier

באר משה חלק ג סימן נח

שוב נשאלתי מאחד שהיה דר בדיוטא התחתונה ונכבה האש מתחת תבשילו והמים והתבשיל עדיין היו חמים מאוד, אי שרי לו להניחן על האש בדיוטא העליונה של חבירו, השבתי להתיר לעת צורך. והטעם, דהלא בערב שבת כשהניח את הקדרה על גבי האש היה בדעתו שיהיה שם עד זמן הסעודה

R. Moshe Stern says that if one intends to remove the food from the heat for the meal, that is equal to positive intent that it will remain on the heat source until then. If the heat source goes off earlier, that is akin to the food being removed with the requisite intent of returning it.

The owner's original intent therefore overcomes the food being off of the heat source with no opposing intent. But does his intention overcome someone else's?

הגהות רבי עקיבא איגר סימן רנג אות ו

נסתפקתי בראובן שנטל קדירת שמעון מהכירה ועודה בידו ולא היה דעתו להחזירה, אם מותר בהחזרה ... בעודה בידו, דמחשבתו שאינו רוצה להחזירה אוסרה, יש לומר דלאו כל כמיניה לאסור דבר שאינו שלו ... נראה לעני"ד ... דהנטילה מהכירה – הוא בעצמו העקירה, ולגבי דבר זה לא שייך 'אין אדם אוסר דבר שאינו שלו' ... רק כשעודה בידו, אם דעת העוקרה להחזירה לא עשה עקירה גמורה

One cannot impose *issur* on someone else's belongings, as long as the *issur* in question occurs through intention. For example, one cannot make all of his or her produce *hekdesh* before taking תרומות ומעשרות, because the produce does not yet belong to them. However, if one adds milk to someone else's meat, it *does* become *assur* because of the milk (rather than because of the person's intent).

In this case, is the prohibition based on the situation, or on the mind? In other words –

1. Does *hachzara* become forbidden when the food is removed from the heat, but a person's intent overrides the prohibition, or
2. Does the act of removal prohibit *hachazara* if the person does not intend to return it?

According to the former, another person removing the food creates the reality of the food being removed without the requisite intent, in which case returning would be prohibited. According to the latter, the person's intention is what creates a prohibition – and if that is the case, one cannot impose such a prohibition on another.

R. Akiva Eiger shows that this is a *makhloket Rishonim*.

Based on that, R. Stern writes –

עוד ראיה, ואפשר שקל וחומר הוא מהשאלה שעליה דן מרן רע"א זכ"ע בחידושו (או"ח סימן רנ"ג סעיף ב) באחד שלקח קדירתו של חבירו על מנת שלא להחזירה אי אוסר על חבירו, והעלה שתלוי במחלוקת הראשונים ... ואם כן קל וחומר אם נכבה מעצמו יש לומר דשרי לכולי עלמא.

If it isn't clear that another person's actions and intentions can affect whether one may return the vessel, obviously if it happened on its own and there was no intent involved it would not be a problem.

So far we have two opinions –

R. Zilber says that intent is required only if a person actively removes the food.

R. Stern says that intent is required, but not necessarily active intent – one's original intentions to leave the food on the heat until a certain time (such as the meal) is enough.

2. The vessel is neither on a heat source nor on the ground

R. Shternbuch defines the extinguished hot plate as a middle ground –

תשובות והנהגות כרך א סימן רז

כבתה האש בשבת, ועדיין התבשיל חם (שלא נצטן לגמרי) בשעת הדחק יש להקל להניחו על גבי אש אחרת, שזהו כהניחו על גבי ספסל, שמותר להחזיר בשעת הדחק, וגם להחשיבו כדעתו להחזיר כיון שלא סילק עצמו מרצונו ממנו

As far as intent is concerned, it is hard to determine whether what affects the food's status is positive intent or lack of negative intent (as explained above). On one hand, the food was not placed on the ground, but on the other, it is no longer on a heat source. As we discussed in the previous Shiur, many poskim hold that in dire need one may return the food as long as it was not placed on the ground. Given the *safek* of this case, one may rely on those opinions, even without dire need.

3. Using the Ran's opinion, considering the safek

As we discussed in the previous Shiur, the Ramban and the Ran, based on the Yerushalmi, hold that the prohibition applies only to food that was not on the heat source when Shabbat began. Their opinion is relied upon when there are additional reasons for leniency. Our case is a case in point:

שו"ת משנה הלכות חלק ז סימן לד

אם כבה האש תחת הקדירה ועדיין לא נצטקן אי מותר להשימו על תנור אחר על טס שעל הגז ... ולפענ"ד נראה להתיר, דהרי מעיקר דינא פסק הרמ"א דאפילו הניחו על גבי קרקע נמי מותר להחזיר כל שלא נצטקן, אלא שנוהגין להחמיר דהניחו לארץ אסור בטלטול. והנה בירושלמי שם ... ודעת הר"ן דמיירי כשסילקן קודם שבת ובשבת מותר הכל ... ולכן ... מותר מכירה לכירה באופן כזה לעת הצורך.

R. Klein implements the Ramban and Ran's opinion in our case.

Based on this logic, the SSK gives a more general *Heter* –

שמירת שבת כהלכתה (מהדורה תשע) פרק א סעיף כג

שתי קדירות העומדות על גבי האש, באחת נמצא תבשיל המיועד לסעודת הערב ובקדירה השניה תבשיל המיועד לסעודת הבוקר, וטעה והסיר בערב את הקדירה עם התבשיל המיועד לסעודת הבוקר – מותר להחזירה.

If one removes the wrong pot on Shabbat, he may return it. This is based on R. Stern's definition that intention to remove the pot at a later time (rather than now) is considered sufficient intent to permit returning the pot. Even though one might argue that in this case one's actions override their intent, there is still enough of a *safek* to justify following the Ramban and Ran.

This is a step beyond what R. Stern says. R. Stern explains that if no one was involved in the removal, the original intention stands. The SSK takes this a step further, to say that even if someone performs an action, their original intent still determines the pot's status, as long as it was a mistake.

4. Until the food cools off, it is still associated with a heat source

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד שאלה לח

תבשיל מבושל כל צרכו שהיה מונח על גבי ה'בלעך', וכבתה האש בשבת ונצטקן, אלא שעדיין חם קצת, האם מותר להחזירו לכירה אחרת גרופה וקטומה?
תשובה: יש להתיר, דדמי זה כמו שעומדת על 'בלעך' דתנור שהניח במקום רחוק קצת שמותר להעמידה במקום יותר חם כשעדיין היה חם קצת שראוי לאוכלו

R. Feinstein says that as long as the food is still warm, and has not been moved, it is considered to be still on a heat source to the extent that it may be moved to a new heat source.

The SSK concurs –

שמירת שבת כהלכתה (מהדורה תשע) פרק א סעיף כז

כבתה הלהבה... בדיעבד מותר לשים את הקדירה ישירות על האש המכוסה, או לכסות אש ולשימה עליה

❖ הרחבות – מחלוקת בראיות שהביא הגרש"ז

Summary:

A pot of food is on a heat source, which turns off. May one move the pot to a new heat source?

R. Zilber explains that Chazal require active, conscious intent that the pot will be replaced, and in this case, where there was no such intent, it may not be moved.

Poskim generally accepted this definition, but found other justifications for leniency:

1. Be'er Moshe – The initial intention of *not* removing the pot until a later time constitutes sufficient active intent that the pot will remain on any source of heat throughout that time span. (This is relevant to a case in which a person removes someone else's food from the heat source. Based on R. Zilber's definition, returning it would be prohibited. Based on the Be'er Moshe, the owner's initial intent would allow returning it).
2. R. Shternbuch – The original prohibition is returning a pot that has been placed on the ground, a place that actively cools the food. Since that doesn't occur in this case, we can be lenient. (He seems to reject the Be'er Moshe's definition of intention, but practically, he rules more leniently).
3. Mishne Halakhot – considering the *safek*, we can rely on the Ramban and Ran (we learned in the previous unit), that one may return the pot if it was on a heat source when Shabbat began. R. Shlomo Zalman applied these leniencies to a case in which the wrong pot was mistakenly removed from the hotplate.
4. R. Feinstein – as long as the food is hot, moving it is considered moving from a smaller heat source to a greater one.

We discussed the question of moving the food to a different heat source when its current heat source turns off. There is no question that if it is expected to turn on again, one may leave the vessel in its place:

שו"ת בצל החכמה חלק ד סימן קלז

(אחרי שדן בנושא והסיק כדברי הרב זילבר, המשיך -) לעני"ד פשוט שאם היתה הקדירה על גבי כירה חשמלית או פלטה חשמלית ונכבה האש על ידי שנפסק הזרם, ושוב אחר כך הזרם והקדירות חוזרים ונרתחים, שהקדירות מותרות, כי בודאי שזה לא מחזי כמבשל בשבת, שהרי נעשה ממילא

ג. Placing food on a hot plate that will go on later

This question concerns food that has already been cooked, in the context of the halakhot of reheating food that was cooked before Shabbat. Before we discuss this topic, it is worth mentioning a parallel discussion. It seems that placing uncooked food on a hotplate considered a *grama*, an indirect *melacha*. On the other hand, all cooking can be viewed as *grama*. Is it really different from placing the food in an oven that was just turned on and will only start cooking in 20 minutes? Effectively, even if the oven is preheated, it will take a while before the food is heated to the point that it begins to cook!

We explore this further in the Harchavot.

❖ Harchavot – is placing food on the plate before it is on considered *grama*?

Primary sources that discuss future heat

תלמוד בבלי מסכת ביצה דף לד עמוד א

תניא, אחד מביא את האור, ואחד מביא את העצים, ואחד שופת את הקדרה, ואחד מביא את המים, ואחד נותן בתוכו תבלין, ואחד מגיס - כולן חייבין. והתניא: אחרון חייב וכולן פטורין! - לא קשיא: הא - דאייתי אור מעיקרא, הא - דאייתי אור לבסוף

רש"י מסכת ביצה דף לד עמוד א

שופת את הקדרה - מושיבה רקנית על האור.
מגיס - מנער בכף, שקורין קומיבר"א + לבחוש בקדרה +.
כולן חייבין - מביא את האור - משום מבעיר את הגחלת, דכשהוא מוליכה היא מתלבנה מרוח הליכתו, ומביא את העצים לאור - משום מבעיר, שופת קדרה - לקמיה מפרש מאי עביד, נותן מים ותבלין ומגיס - משום מבשל, שאף הוא אב מלאכה.
דאייתי אור מעיקרא - כולהו עבדי מעשה, כדפרישית.
דאייתי אור לבסוף - איהו הוא דעבד, והנך לא עבדי מידי

חברותא ביצה דף לד עמוד א

אחד מביא את האור [גחלת דלוקה], ובהליכתו התלבתה הגחלת מרוח הליכתו, ואחד היה מביא את העצים לשימה על גבי הגחלת הדולקת, ומבעיר, ואחד שופת מניח את הקדירה הריקנית על גבי האש [ולקמן יבואר איזה איסור יש בכך], ואחד מביא את המים ונותן בקדירה שעל גבי האש, והם מתבשלים, ואחד נותן בתוכו תבלין, ומבשלו, ואחד מגיס [מערב בכף] את התבשיל - כולן חייבין! מביא האור והעצים משום מבעיר, שופת הקדירה יתבאר חיובו לקמן, ומביא המים והתבלין, וכן המגיס, חייבים משום מבשל. ותמהינן: והתניא בברייתא אחרת: אחרון בלבד חייב, וכולן פטורין?! לא קשיא: הא, ברייתא הראשונה המחייבת את כולם, עוסקת בכגון דאייתי אור מעיקרא [שהובאה האש בתחילה], ואחר כך נעשו כל השאר, כסדר השנוי בברייתא. הא, ברייתא השניה המחייבת את האחרון בלבד, עוסקת בכגון דאייתי אור לבסוף, שאז רק מביא הגחלת בלבד עובר, גם משום מבעיר וגם משום מבשל, והאחרים לא עשו כלום, ופטורים

If the fire was lit first, all subsequent actions – adding wood, water, food, or spices – are an *issur d'Oraita*. If the fire was lit afterwards, all earlier actions are *patur*.

Chazal generally distinguished between different levels of prohibition with different words:

תלמוד בבלי מסכת שבת דף ג עמוד א

אמר שמואל: כל פטורי דשבת – פטור אבל אסור

"חייב" refers to a *d'Oraita* level prohibition.

"פטור" refers to a *d'Rabbanan* level prohibition.

If the action is allowed, they say that it is מותר (and not פטור).

In the *beraita* above, actions that took place before the fire was lit are said to be פטור. Does that imply that they are considered a *d'Rabbanan* level prohibition?

רמב"ם הלכות שבת פרק ט הלכה ד

אחד נתן את האור ואחד נתן את העצים ואחד נתן את הקדירה ואחד נתן את המים ואחד נתן את הבשר ואחד נתן את התבלין ובא אחר והגיס – כולם חייבים משום מבשל, שכל העושה דבר מצרכי הבישול הרי זה מבשל, אבל אם שפת אחד את הקדירה תחילה, ובא אחר ונתן את המים, ובא אחר ונתן את הבשר, ובא אחר ונתן את התבלין, ובא אחר ונתן את האור, ובא אחר ונתן עצים על האור, ובא אחר והגיס, שנים האחרונים בלבד חייבין משום מבשל.

The Rambam does not mention these actions at all, which implies that there is no such prohibition.

❖ הרהבות – מדוע רק השניים האחרונים חייבים, ולא נותן האור?

While Shabbat clocks have only been around for less than a century, very early responsa show that there have always been other ways of creating "automatic" situations –

תרומת הדשן סימן סו

שאלה: יש בני אדם שאין להם תנורים מיוחדים לאפות בהן ולהטמין בהן החמין, ומטמינים באותו תנור שבבית החורף, ולמחרת בשבת באתה השפחה ומוציאה את החמין כולו מן התנור, ומושיבות על גבי התנור ומבפנים בבית החורף. ואז מבערת את האש בתוך התנור, כדי לחמם בית החורף וע"י כך נרתחים החמין שעל גבי התנור לכל צרכם, שרי למעבד הכי או לאו?

As we learned in unit #4, Jews may enjoy the heat of a hearth that was lit on Shabbat under certain circumstances. May a Jew place a pot of food on the hearth so that it will become hot on Shabbat when the servant lights the hearth?

אמנם נראה דאין להתיר כלל לישראל או לבת ישראל, שיושיבו מן החמים ע"ג התנור והשפחה מבערת אח"כ התנור. דהוי כאחד נותן את הקדירה ואחד הצית את האור, דהראשון פטור אבל אסור. וכן משמע מדברי הרמב"ם דכתב וז"ל: אחד שופת את הקדירה ואחד נתן את המים ואחד הצית את האור ואחד הגיס בה, שנים אחרונים לבד חייבים משום מבשל. מדאיצטריך לאשמועינן דהראשונים אינם חייבים, משמע קצת דאבל אסורים הן לעשות כן ... כיוון דידוע דהשפחה מבערת את התנור, בוודאי הוא כנותן על מנת לבשלו ... ולכך צריך לה להניחה השפחה שתושיבה היא החמין על התנור, קודם שהיא מבערת אותו. ובענין זה יש פנים להתירו כדפרישית

Terumat Ha'Deshen points out the Rambam's emphasis on the latter two being חייב. He says this emphasis hints that although the first two cases are not actually חייב, they are still prohibited. He rules that placing a pot somewhere it will later get cooked is prohibited. The Rema accepts this decree:

רמ"א על שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן רנג סעיף ה

נוהגין שהאינס יודים מוליחין הקדירות מן התנורים שמטמינים בהן ומושיבין אותן אלל תנור בית החורף או עליו ומצפחה השפחה אח"כ התנור הוא וע"ז זה הקדירות חוזרים ונרתחים. אבל ע"י ישראל, אסור בכה"ג

One may allow a non-Jewish servant to place the food there, but a Jew may not.

The Beit Ephraim questions the validity of this *issur* –

שו"ת בית אפרים אורח חיים סימן כא

ולעני"ד הדבר צ"ע ... מ"ש בתה"ד שם מדברי הרמב"ם וש"ס דביצה דף ל"ד דאיתא האחרונים חייבים וכולן פטורין היינו פטור ואסור דכל פטורי דשבת פטור אבל אסור וזה תימא דאדרבא אמרינן להדיא ד...פטור ומותר איכא טובי, ושמאל ... לא חשיב אלא פטורי דעביד מעשה, אבל דלא קעביד מעשה איכא טובה דפטור ומותר! ואם כן בזה שנותן הקדירה קודם האור נראה דמיקרי לא קעביד מעשה, וכמ"ש רש"י בביצה שם "אייתי אור לבסוף – איהו הוא דעביד והני לא עבדי מידי" ...

Beyond Chazal's differentiation between the various levels of prohibition, there are still other considerations. When Chazal say that a certain action "does not warrant punishment," this only implies that it falls short of punishment, but that action is still prohibited. This logic, however, does not apply if a person's action does not have any halakhic significance.

In our case, a person puts food in a cold place on Shabbat. This has no halakhic significance at all, and it therefore makes no sense to say that he "fell short" of חייב. He has done nothing wrong!

(This raises an alternative explanation of why the Rambam does not mention the actions that took place before the fire was lit).

ואפילו תימא דשם פטור אבל אסור, על כרחך דמיירי בגוונא שזה שנותן את הקדירה יודע שזה יבא אח"כ ויצית האור לבשלה וע"מ כן הוא עושה דאם לא כן פשיטא שאין כאן מקום איסור כלל במה שלקח קדירה צוננת והעמיד במקום זה וכי יודע האדם מה שיהיה אחריו שזה יעשה בו איסור הא ודאי דמיירי בגוונא שהיו כולם בעצה א' וקודם העמדה אז נדברו איש אל רעהו שזה יביא הקדירה וזה העצים כו' והלכך אתי שפיר דפטור אבל אסור, כיון שזה הנותן העצים הוא ישראל ועביד איסורא דאורייתא, אם כן זה הנותן הקדירה הוא מסייע ידי עוברי עבירה ולכך אסור לכתחלה, מה שאין כן בני"ד, דהנכרי הוא המסיק ונותן האור, וברשות קעביד דהכל חולין אצל הצינה (לכן מותר לנכרי להדליק את התנור), ואם כן ישראל זה שמעמיד הקדירה במקום היתר, אף על פי שיוודע שהנכרי יבא ויסיק ויהיה כאן בישול, מכל מקום בשעת העמדה לאו מידי קעביד, ולא שייך כאן לומר דפטור אבל אסור משום דמסייע כו' ואפילו לכתחלה שפיר דמי.

ואין להקשות – מנלן דבכהאי גוונא מיירי? זה אינו, דאם כן פשיטא דבכי האי גוונא הם פטורים, ולא קמ"ל בהך ברייתא מידי! אלא ודאי דקמ"ל – אף על גב שהיה דעתם כך מתחילה, אף על פי כן הראשונים פטורים

The Beit Ephraim says that the actions that took place before the fire was lit can only be considered transgressions if the participants knowingly participated in the sequence together. If so, then once the fire was lit, anyone involved bears a certain level of responsibility. But this is only considered a prohibition if there is a transgression involved. If other people light the fire and cook, placing the food in that spot is perceived as part of a prohibited sequence. However, if there is no prohibition committed by any person (because the heat goes on automatically) it is not justified to see his action as חילול שבת at all.

This of course differs from the Terumat Ha'Deshen, who says that placing food somewhere that will become hot later is prohibited, regardless if the fire is lit by an actual person, or it if goes on automatically.

To summarize the Beit Ephraim's opinion:

1. If the heat is turned on by a Jew, any preceding action is a transgression.
2. If the heat is turned on by a Shabbat clock, any preceding action is not considered a transgression.
3. If the heat is turned on by a non-Jew, then it depends on the reason why the non-Jew turned on the heat, as discussed in shiur 2. If the heat is turned on for the non-Jew's own benefit, it is not a transgression to put the food there, but if the non-Jew turns on the heat in order to heat up the Jew's food, it is a problem.

ואיך שיהיה על כל פנים אין משם ראייה לכאן דכאן פטור ומותר הוא כיון שהנכרי הוא הבא להסיק אחריו ובהיתר הוא מצוה לו להסיק וחימום הקדרה נעשה מאליה.

..ולדינא היה נלע"ד דאין איסור בישראל המעמיד על התנור קודם הסקה דהא לא איתעביד ביה איסורא דשבת כלל .. ואם כן היה ראוי להתיר על ידי ישראל אף לכתחלה ... ומכל מקום איני כדאי לפקפק בדבר אשר יצא מפי גאון כמותו ז"ל ואחריו החזיק רמ"א ושאר אחרונים. ומכל מקום בדיעבד נ"ל דשפיר דמי לשתות הקאווי (הקפה) בלי מגגום ופקפוק כלל, רק להזהיר על העתיד שלא יעשו כן.

Although the Beit Ephraim finds his own logic convincing, he is reluctant to give a decree that opposes the Terumat Ha'Deshen and the Rema.

מגן אברהם סימן שיח ס"ק יא

הוי יודע שכל דינים דאסורים משום בישול, אפילו ליתן על הכירה או התנור קודם היסק אסור.

Contemporary Poskim's decrees regarding Shabbat clocks

שו"ת ציץ אליעזר חלק ב סימן ו

נשאל נשאלתי מאת כת"ר בנידון אם מותר להכין לשבת תבשילין בצורה כזו. להשים את הקדרה עם המאכלים הבלתי מבושלים על כירה חשמלית, ולהתקין מערב שבת שעון חשמלי שיפתח את החשמל בהתחלת הבישול ויסגור בסוף הבישול, והכל נעשה מעצמו בשבת, עכ"ל השאלה.

... נלע"ד בודאי, שלהשים התבשיל בשבת אסור אפילו לפני הגעת זמן ההדלקה.

ואף שבגמ' ביצה (ד' ל"ד ע"א) איתא דאם הביאו האור לבסוף רק אחרון חייב וכולן פטורין, ופירש"י, משום דהנך לא עבדי מידי, ומשמע לכאורה מלשון זה של לא עבדי מידי שפטורים לגמרי, וכן הרמב"ם פוסק ששנים האחרונים בלבד חייבין משום מבשל ... נראה שהכל רק לענין להתחייב כרת או סקילה או חטאת, בזה אמרו שהראשונים פטורים כשהביאו את האור לבסוף, אבל על איסור עוברים גם הראשונים. וכן נפסק ברמ"א באו"ח (סי' רנ"ג סעי' ה') לענין הוצאת הקדירות מן התנורים שמטמינים בהן והושבתן אצל תנור בית החורף שמסיק אח"כ העכו"ם בשבת מפני הצינה, שמותר הוצאתו והושבתו רק ע"י עכו"ם, אבל ע"י ישראל אסור...

Since the Rema says that one may not place food in the hearth that will be lit later, R. Waldenberg says that one may not place food on a hotplate that the Shabbat clock will later turn on.

R. Ovadia, on the other hand:

יביע אומר חלק י סימן כו בהערה

ובהיותי בזה ראיתי להתרומת הדשן... וכן פסק הרמ"א בהגה שם, ומשמע דלא חשיב גרמא בלבד. אולם הרמב"ם פרק ט הלכה ד לא כתב אלא שהשנים האחרונים חייבים, ולא כתב שהראשונים פטורים ... וכתב הגאון המבי"ט בקרית ספר "והראשונים לא עשו דבר בעוד שלא היו שם אש ועצים", והוא כלשון רש"י ... ושוב ראיתי בבית אפרים שעמד בזה על דברי תרומת הדשן ...

ובאמת שאף בנידון דידן עלה במחשבה לצרף דעת הרמב"ם הרשב"א והר"ן דסבירא ליה שאין בישול אחר בישול בלח. ואף שמרן פסק להחמיר ... זהו בישראל העושה כן בידיים בשבת, דהוה ליה ספיקא דאורייתא ולחומרא, אבל בנידון דידן, דמיירי בגרמא, שרק אחר כך נדלקת הפלאטה מאליה בהיתר, אין כאן איסור הבערה כלל, ולא שמא יחתה ... ובאיסור בישול אחר בישול בלח, דלא נפקא מפלוגתא, ויש ספק על האיסור דרבנן, הוה ליה ספיקא דרבנן ולקולא ... הלכך לדינא נראה בנידון דין להקל

R. Ovadia says that one may place cold cooked liquids on a hotplate that will turn on later, considering two aspects: 1. The *makhloket* whether it is prohibited to cook food a second time (בישול), even when it comes to liquids. 2. The Beit Ephraim's reservations regarding the Terumat Ha'Deshen's ruling constitute enough of a *sfek sfeka* to rule leniently.

R. Shlomo Zalman Oierbach proposes a middle ground:

מאורי אש דף פא

נראה לעניות דעתי חידוש גדול. דאיסור העמדת הקדירה קודם ההיסק הוא דווקא אם אחר כך נעשה ההיסק ע"י אדם ... מה שאין כן העמדת קדירה בשבת על תנור אלקטרי שהוא ידלק אחר כך מעצמו על ידי השעון, בכהאי גוונא קיל טפי, משום דמלאכת הבישול שלאח"כ מתיחסת רק להשעון ... ואם כן גם לבסוף אין כאן כלל מלאכה הנעשית על ידי אדם, ושרי שפיר לדעת הסוברים דגרמא שרי אף שלא במקום פסידא ...

R. Shlomo Zalman forbids this if the heat will be turned on by a person. If no human will be involved in turning it on, it is allowed.

Thus R. Shlomo Zalman accepts the Rema's prohibition, but also allows placing food on a hotplate that will go on later.

❖ Harchavot – R. Shlomo Zalman's discussion regarding two people putting down a pot

In practice, he is cautious of implementing the leniency, considering the controversy:

אמנם חלילה להקל בזה, כי בכעין זה האריכו כבר כל גדולי הדור

Food that currently may be placed on the heat

רבי עקיבא איגר אורח חיים סימן שיח *הערה על מגן אברהם ס"ק יא

ליתן על הכירה קודם ההיסק תבשיל לח בעודו רותח, ואחר שיצטנן יסיק הנכרי הכירה, יש לומר דשרי לכתחילה, דהא דא' נותן את המים וא' נותן את האור הראשון אסור מדרבנן, כיון דאילו האור שם, דאז היה חייב משום מבשל. אבל בזה, דבעידנא דנותנים שם, אף אם היה שם (אש) היה מותר, דאין בשול אחר בשול, ולאחר שיצטנן לא עביד מידי. וצ"ע לדינא

R. Akiva Eiger discusses the following case: a pot of hot food that meets the conditions that would permit placing it by the hearth. The hearth is currently cold. The non-Jewish servant will light it in a few hours. By then the food will be cold. May one place the pot there now?

He is inclined to say that this is allowed, given that it is hard to define any of the actions as prohibited. At the time that the pot is put down, it meets the necessary halakhic requirements, and by the time the hearth is lit, the Jew is no longer involved.

R. Tzvi Pesach Frank accepts R. Akiva Eiger's leniency and applies it to Shabbat clocks –

שו"ת הר צבי אורח חיים א סימן קלו

אולם אם המרק שהניח על התנור החשמלי היה חם ואחר שנצטנן הודלק על ידי השעון, לכאורה יש לצדד להתיירא עפ"י מש"כ הגאון רע"א (סימן שיח, על המג"א ס"ק יא) שכתב שם: והוי יודע שכל דינים דאסורים משום בישול אפילו ליתן על הכירה או התנור קודם היסק אסור, וכתב על זה הגרעק"א: אבל ליתן על הכירה קודם ההיסק תבשיל לח בעודו רותח ואחר שיצטנן יסיק הנכרי הכירה, י"ל דשרי לכתחילה דהא דאחד נותן את המים ואחד נותן האור הראשון אסור - מדרבנן כיון דאלו האור שם דאז היה חייב משום מבשל, אבל בזה דבעידנא דנותן שם, אף אם היה שם היה מותר דאין בשול אחר בשול, ולאחר שיצטנן לא עביד מידי.

❖ Harchavot – May one place food before Shabbat on a plata that will go on on Shabbat?

סיכום

Moving to alternative heat sources

בירושלמי (שבת פרק ג' הלכה א) אמר רבי ירמיה ש'החזרה' היא החזרה למקור חום, לא בהכרח למקור החום ממנו הקדירה נלקחה. כך פסק הרמב"ם, רמ"א, וש"כ. באגרות משה כתב שמותר להזיז קדירה שנמצאת על 'בלעך' ומרוחקת מהאש למקום שתעמוד על גבי האש.

A flame extinguished

לסיכום –

מקור חום כבה תחת הקדירה בשבת. האם מותר להעביר את הקדירה למקור חום חלופי? הרב זילבר כתב שזה תלוי אם יש צורך במחשבה חיובית שיחזיר, ואת זה אין כאן, או שמא כל עוד לא הסיר על מנת שלא להחזיר – מותר להחזיר. להלכה הוא העלה שאסור להעביר למקור חום חלופי, מכיוון שיש צורך בכוונה חיובית. אך פוסקים אחרים העלו מספר סיבות להתיר את ההחזרה –

א. באר משה – אמנם יש צורך בדעת חיובית, אך דעתו שהקדירה תישאר על מקור החום עד הסעודה מחשיבה את ההסרה שאירעה כמו שהסיר בכוונה להחזיר למקור החום.

הבנה זו השפיעה על הבנת דברי רע"א, שכתב שאם אדם אחר הסיר את הקדירה, אסור להחזיר אותה. הרב זילבר באמת כתב שגם במקרה זה, גם אם המסיר לא חשב על משמעות המעשה, אסור להחזיר. אך בבאר משה כתב שרק אם המסיר התכוון להסיר ולא להחזיר אסור להחזיר. אחרת מחשבתו של בעל הקדירה תאפשר את ההחזרה.

יש לשים לב לכך שהבאר משה קיבל את הנחת הרב זילבר, שיש צורך במחשבה חיובית שיחזיר. מחלוקתם היא רק האם מחשבת השארת הקדירה על מקור החום נחשבת מחשבת החזרה.

ב. הרב שטרנבוך כתב שכשם שמותר להחזיר בשעת הדחק ממיטה ספסל וכדו' גם אם אינה בידו ולא חשב עליה (כפי שלמדנו בשם החזון איש והשש"כ בשיעור הקודם), כך גם כאן ניתן להקל. (עולה שהוא החמיר יותר מה'באר משה'. לפי שיטתו באמת חסרה מחשבת החזרה, אלא שכתב שיש מקום להקל גם אם לא חשב).

ג. משנה הלכות – ניתן לצרף את הספק האם זה נחשב חוסר דעת לשיטת הר"ן, שסומכים עליו להקל (כפי שלמדנו בשיעור הקודם).

הגרש"ז צירף את הקולא של ה'באר משה' והקולא של הר"ן להתיר מצב בו הסיר את הקדירה הלא-נכונה ממקור החום. רצונו שקדירה זו בעצם תישאר על מקור החום עד הסעודה מועילה להתיר את ההחזרה, בצירוף שיטת הר"ן.

ד. אגרות משה – יש להגדיר את הפלאטה כמקור חום קטן, שמותר להעביר ממנו למקור חום גדול יותר.

יש לציין שגם אסרו את העברת הקדירה למקור חום חלופי, התירו להשאיר את הקדירה במקומה עד שמקור החום ישוב לחיים. ונפקא מינה גדולה אם יש הפסקת חשמל שתוקנה בשבת, או כשאומר לנכרי להרים את מתג החשמל שנפל (באופנים המתירים! כפי שלמדנו בשיעורים 3,4 ו-5).

Placing on a hotplate that is expected to turn on later

ביצה (לד) מובאת ברייתא שמבחינה בין הנחת תבשיל במקום בו כבר הוצתה האש, לבין הנחה במקום שעתידיהם להדליק אש. הרמב"ם כתב את המקרה, וכתב ששני האחרונים חייבים משום בישול. תרומת הדשן דייק מדבריו ששני האחרונים חייבים, דהיינו שעברו על מלאכות דאורייתא, אך היתר עברו על איסור גם הם, אלא שזהו איסור דרבנן! ממילא אסר הנחת תבשיל באח, מקום שידוע שהשפחה עתידה להצית אש. הרמ"א פסק את דבריו, והמגן אברהם כלל אותם ככלל, שאסור להניח תבשיל במקום שידוע שעתידיהם לחמם. לאור דבריהם הציץ אליעזר פסק לאסור הנחת תבשיל לח וקר על פלאטה העתידה להידלק.

הבית אפרים דייק מהרמב"ם להיפך. הרמב"ם לא התייחס למעשי הראשונים כלל. מכאן למד הבית אפרים שאין איסור במעשי הראשונים כלל.

הרב עובדיה הסתמך על קריאה זו ברמב"ם להתיר הנחת תבשיל קר ולח על הפלאטה לפני שהיא דלוקה, בצירוף מחלוקת הראשונים האם יש בישול אחר בישול בלח.

לצד זאת הציע הבית אפרים שגם אם נקבל את הדיוק של תרומת הדשן, האיסור הוא רק מפני שהוא חלק מחילול שבת של אחרים. במקרה שהשפחה מציתה את האש, אין חילול שבת של אף אחד, ולכן אין איסור בהנחת התבשיל באח מראש.

הגרש"ז הציע הצעת ביניים – שאסור להניח את התבשיל במקום שאדם עתיד להדליק בו אש (וזה כולל מעשה של נכרי). אך שעון השבת מפעיל מעצמו, ולכן אין בו איסור. ברם למעשה חשש מלהקל.

Food that may currently be placed on the hearth

רבי עקיבא איגר דן במצב מעניין – התבשיל כרגע חם, כך שאין בהנחתו על מקור החום איסור בישול. אך מקור החום לא יחמם עד שיבוא הנכרי וידליק אותו, ובאותה עת הקדירה כבר לא תהיה חמה. הוא נוטה לומר שאין בזה איסור. על סמך דבריו הרב פראנק התיר להניח תבשיל לח וחם על פלאטה העתידה להידלק על ידי שעון שבת.

We have now completed the Halakhot pertaining to returning food to alternative heat sources. In the following units we will resume discussion of the definitions of the *av melacha* of cooking on Shabbat.